

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/75/2001

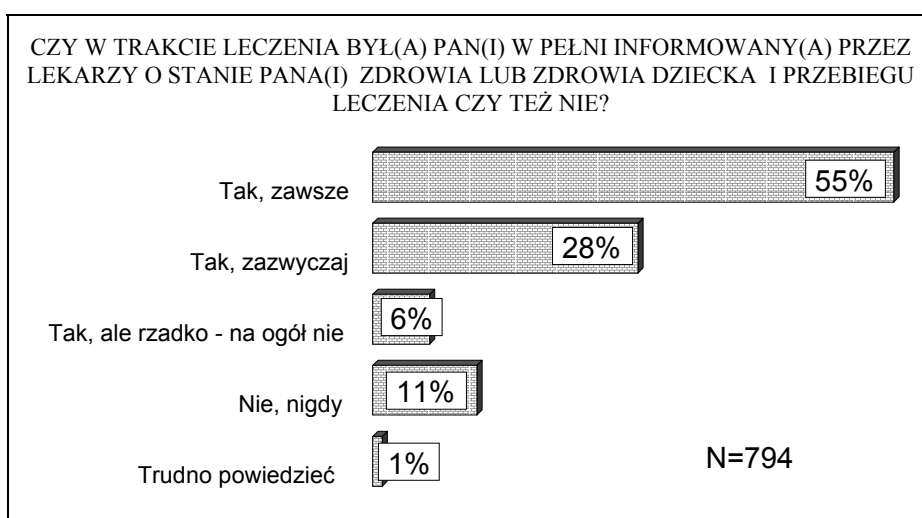
INFORMOWANIE PACJENTÓW O STANIE ZDROWIA I PRZEBIEGU LECZENIA

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, CZERWIEC 2001

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Większość pacjentów jest zadowolona z zakresu informacji o stanie zdrowia otrzymywanych od lekarzy: ponad połowa uważa, że **zawsze** byli w pełni informowani, a co czwarty twierdzi, że **zazwyczaj** był w pełni informowany.

- Zdaniem 90% pacjentów - lekarze, pielęgniarki lub inni pracownicy służby zdrowia **zawsze** lub **zazwyczaj** udzielali im wyjaśnień w sposób przystępny, zrozumiały.
- Pytanie pacjentów o zgodę na określony sposób leczenia lub stosowane zabiegi nie jest zjawiskiem powszechnym: tylko część z nich twierdzi, że zwracano się do nich o wyrażenie zgody **zawsze** lub **prawie zawsze** (27%) albo w **niektórych przypadkach** (15%), blisko co piąty (18%) natomiast **nigdy** lub **prawie nigdy** nie był pytany o zgodę. Niemal dwie piąte pacjentów (38%) uważa, że nie było potrzeby pytania o zgodę (2% nie ma jasnej opinii w tej sprawie).

W sondażu dotyczącym m.in. praw pacjenta¹ poświęciliśmy kilka pytań kwestii informowania pacjentów o stanie zdrowia i wyrażania przez nich zgody na proponowane badania i leczenie. Są to sprawy kluczowe dla podmiotowego traktowania pacjentów, respektowania ich autonomii i praw. O znajomości praw przysługujących pacjentom informowaliśmy w poprzednim komunikacie, opartym na wynikach wspomnianego sondażu².

Wszystkie przytoczone niżej dane dotyczą tych ankietowanych, którzy deklarowali, że leczyli się sami lub leczyli dzieci w okresie od początku roku 1999 do połowy maja bieżącego roku. Stanowili oni w sumie 77% ogółu respondentów (794 osoby z 1032-osobowej próby).

ZADOWOLENIE Z INFORMOWANIA O STANIE ZDROWIA I PRZEBIEGU LECZENIA

Większość ankietowanych pacjentów jest zadowolona z informacji o stanie zdrowia otrzymywanych od lekarzy. Więcej niż co drugi jest zdania, że *zawsze* otrzymywał pełną informację, a więcej niż co czwarty uważa, że *zazwyczaj* był w pełni informowany - w ich przypadku być może zdarzało się czasami, że o czymś ich nie poinformowano, nie znaleziono dla nich dostatecznie dużo czasu lub coś było niejasne.

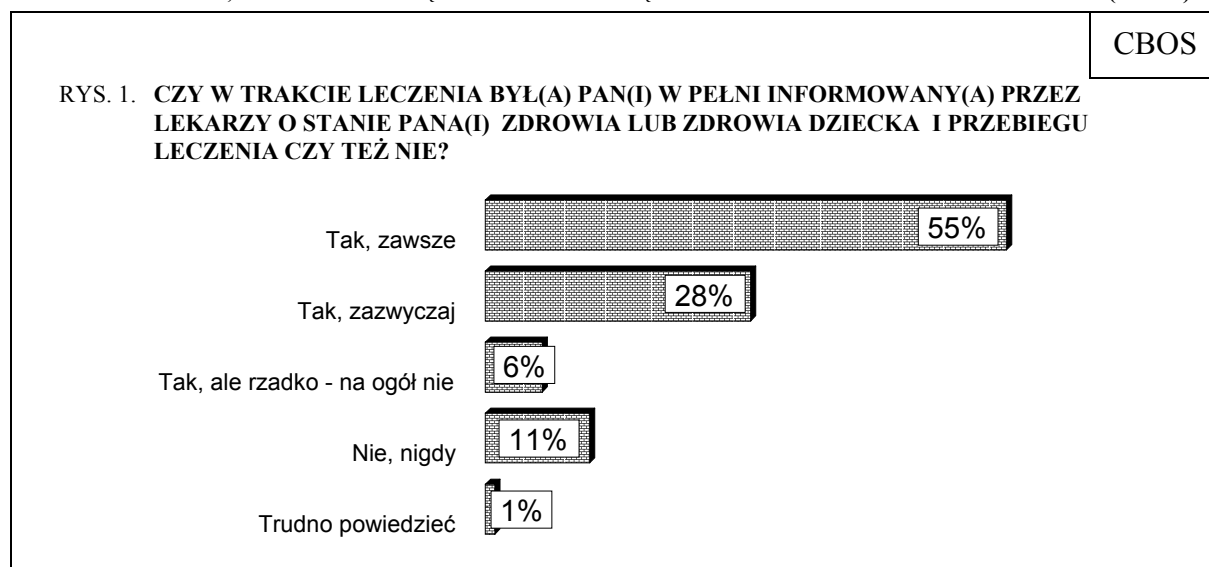
Jednak co dziewiąty pacjent (11%) stwierdził, że *nigdy* nie był w pełni informowany przez lekarzy, a niektórzy (6%) tylko *czasami* byli odpowiednio informowani. W sumie co szósty pacjent (17%) jest przekonany, że nie uzyskiwał pełnej informacji o stanie zdrowia i przebiegu leczenia.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (132) przeprowadzono w dniach 11-14 maja 2001 roku na 1032-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

² Zob. komunikat CBOS „Wiedza o prawach pacjenta”, czerwiec 2001 (opr. W. Derczyński)

Trzeba tu pokreślić, że nie ma w Polsce określonego, stosowanego w praktyce, standardu informowania pacjenta, który mógłby być punktem odniesienia dla oceny danego sposobu informowania - także przez pacjentów. Opinie badanych w tej sprawie są więc czymś bardzo subiektywnym - zarówno wtedy, gdy uważają, że informowano ich w pełni, jak i wówczas, gdy są przeciwnego zdania.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE LECZYŁY SIĘ W OKRESIE OD POCZĄTKU 1999 ROKU DO POŁOWY MAJA 2001 ROKU (N=794)

Na brak informacji częściej niż inni narzekają mieszkańcy największych aglomeracji miejskich (zob. tabele aneksowe). Nieco częściej też są to osoby, które lecząc się korzystały z prywatnych porad i usług, choć niekoniecznie tylko z prywatnych (14% spośród nich uważa, że nigdy nie były w pełni informowane, podczas gdy wśród pozostałych uważa tak jedynie 8%) - w ich przypadku niezadowolenie z informowania mogło być jedną z przyczyn leczenia się prywatnie.

Inne cechy ankietowanych nie mają istotnego wpływu na zróżnicowanie opinii w tej sprawie, podobnie jak fakt leczenia dziecka czy leczenia szpitalnego.

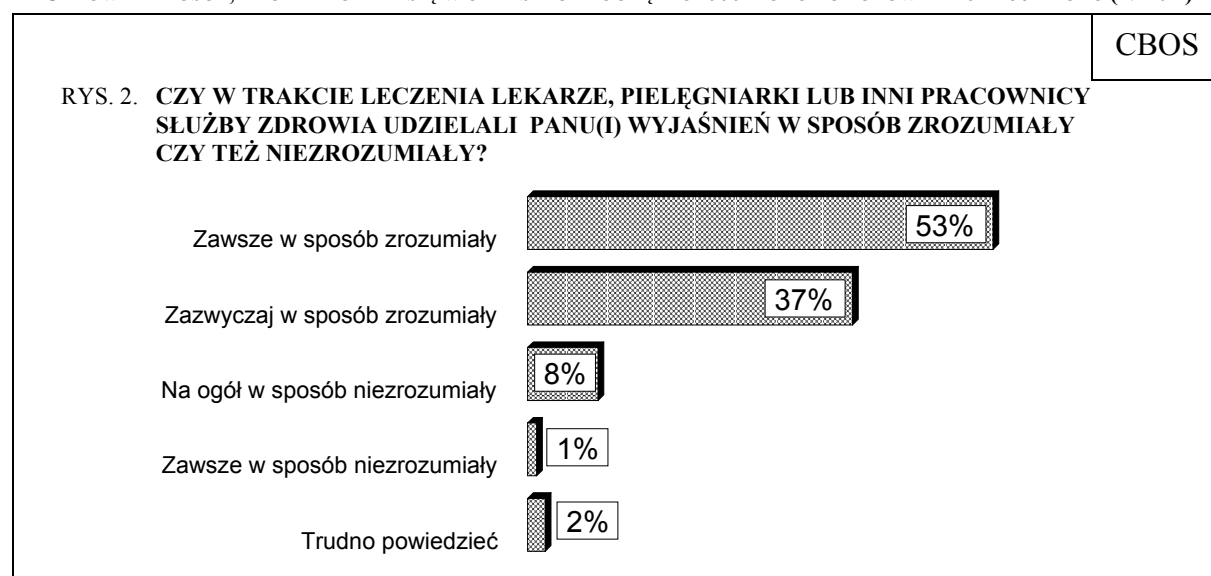
Zdecydowana większość pacjentów zadowolonych z każdorazowego uzyskiwania od lekarzy wyczerpujących informacji uważa, że były one udzielane *zawsze* (69%) lub *zazwyczaj* (27%) w sposób zrozumiały. Podobnie w sumie oceniają sposób podawania informacji ci, którzy tylko zazwyczaj byli w pełni informowani, częściej jednak uważają oni, że także tylko

zazwyczaj (55%) byli informowani w sposób zrozumiały (zawsze - 38%). Chodzi tu jednak nie tylko o informacje udzielane przez lekarzy, ale także przez pielęgniarki lub innych pracowników.

Natomiast pacjenci, którzy są zdania, że nie byli w pełni informowani przez lekarzy (na ogół albo nigdy), rzadziej uznają otrzymywane podczas leczenia informacje za podawane w sposób zrozumiały (*zazwyczaj* lub *zawsze* - w sumie 64%). Związek poczucia dobrego poinformowania ze zrozumiałością podawanych informacji wydaje się oczywisty³.

Ogólnie rzecz biorąc, istotne problemy ze zrozumieniem informacji otrzymywanych w całym procesie korzystania ze świadczeń medycznych ma tylko mniej więcej co dziesiąty pacjent. Ponad połowa deklaruje, że zawsze informowano ich w sposób zrozumiały, a prawie dwie piąte, iż robiono tak zazwyczaj - kłopoty ze zrozumieniem występowały więc dość rzadko.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE LECZYŁY SIĘ W OKRESIE OD POCZĄTKU 1999 ROKU DO POŁOWY MAJA 2001 ROKU (N=794)

Warto tu dodać, że opinie o tym, czy było się w pełni informowanym, jak i o tym, czy informacji udzielano w sposób zrozumiały, są dość silnie powiązane z poczuciem właściwego, grzecznego traktowania - zarówno przez lekarzy i pielęgniarki⁴, jak i przez

³ Współczynnik korelacji tau b Kendalla wynosi w tym przypadku 0,361.

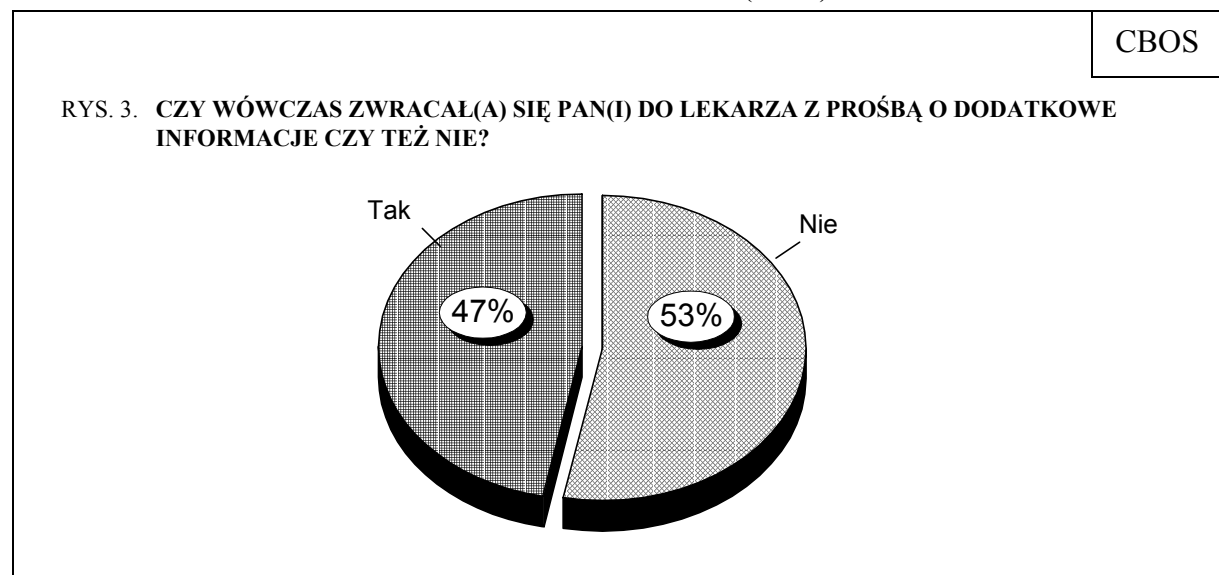
⁴ Tau b Kendalla dla pełnego informowania = 0,314, a dla zrozumiałego = 0,468.

pracowników administracyjnych⁵. Niewłaściwe, niegrzeczne traktowanie wiąże się z częstszym poczuciem nieotrzymywania pełnej czy zrozumiałej informacji. Podobny, choć słabszy, związek zachodzi z poczuciem skrupowania z powodu obecności w czasie badania lekarskiego innych osób i poszanowania intymności pacjenta, a także występowania niewłaściwych warunków i rozmaitych braków w czasie leczenia. Zadowolenie z otrzymywanych informacji jest więc powiązane z warunkami leczenia i traktowaniem pacjenta w ogóle.

PROŚBY O INFORMACJE I ICH UDZIELANIE

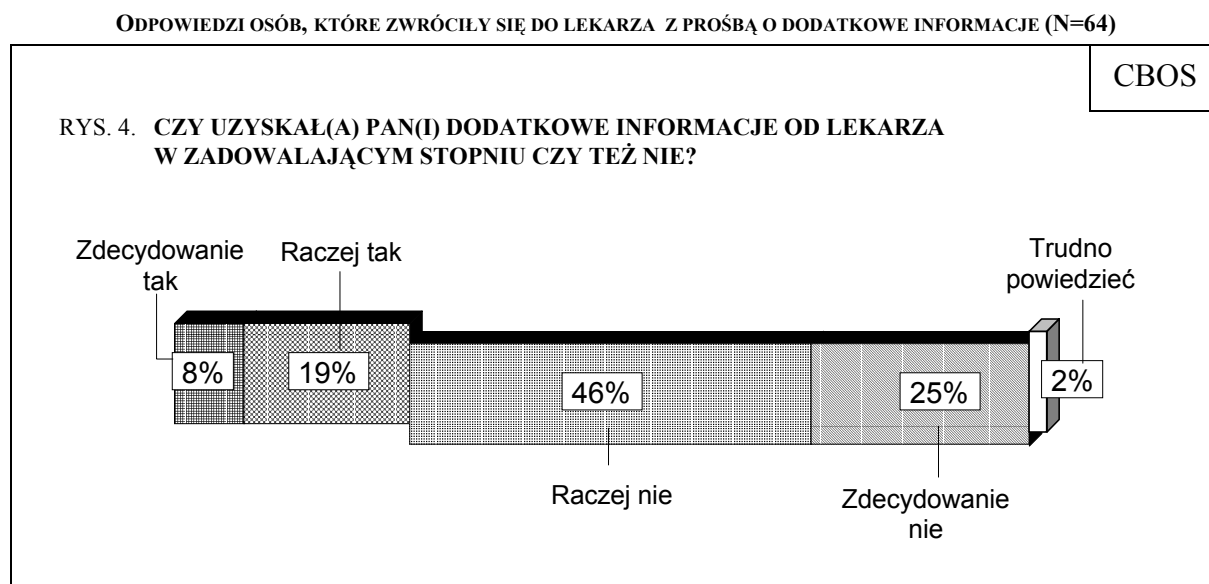
Pacjentów, którzy uważali, że *na ogół* nie byli w pełni informowani przez lekarzy o stanie zdrowia i przebiegu leczenia (ich samych lub ich dzieci) albo *nigdy* nie byli w pełni informowani, zapytano również, czy zwracali się do lekarza z prośbą o dodatkowe informacje. Odpowiedzi twierdzącej udzieliła niespełna połowa spośród nich.

ODPOWIEDZI PACJENTÓW, KTÓRZY NIGDY LUB NA OGÓŁ NIE BYLI W PEŁNI INFORMOWANI PRZEZ LEKARZY O STANIE ZDROWIA I PRZEBIEGU LECZENIA (N=135)

⁵ Tau b Kendalla dla pełnego informowania = 0,247, a dla zrozumiałego = 0,540.

Ci, którzy zwrócili się do lekarza z prośbą o dodatkowe informacje (64 osoby) najczęściej byli z nich *raczej* niezadowoleni. Ponadto co czwarta osoba z tej grupy uznała, że stopień uzyskanych informacji był *zdecydowanie* niezadowalający.

Dodajmy, że zwracanie się o dodatkowe informacje związane było z czterokrotnie częstszym niż u pozostałych osób występowaniem o dostęp do dokumentacji medycznej, jednak uzyskała go tylko połowa występujących.

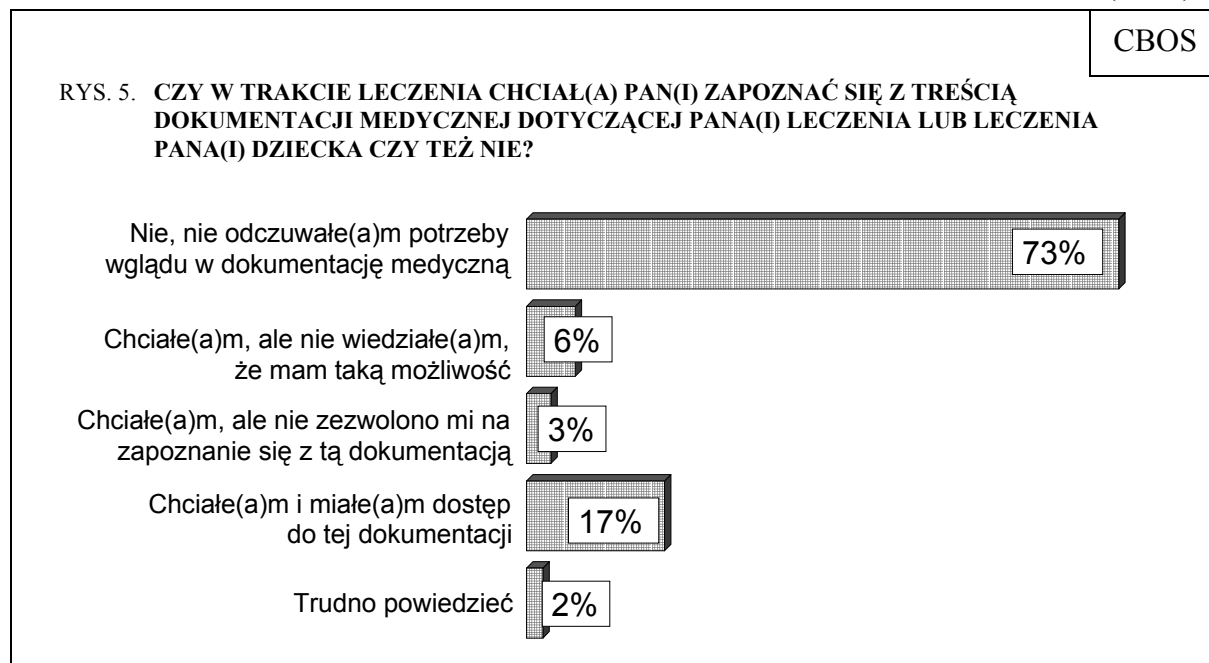
DOSTĘP DO DOKUMENTACJI MEDYCZNEJ

Pełny dostęp do dokumentacji medycznej dotyczącej pacjenta jest jednym z istotnych jego praw. Dostęp taki, oczywiście, potrzebny jest pacjentowi tylko w niektórych sytuacjach - na ogół w trakcie leczenia nie korzysta się z tego prawa.

Blisko trzy czwarte ogółu pacjentów nie odczuwało potrzeby wglądu w dotyczącą ich dokumentację medyczną. Tylko jedna czwarta chciała do niej zajrzeć, część jednak nie wiedziała, że mają do tego prawo - nie występowała więc z taką prośbą. Spośród tych pacjentów, którzy chcieli mieć dostęp do dokumentacji i wystąpili o to, zdecydowana większość - 85% (co stanowi 17% ogółu pacjentów) miała taki dostęp, jednak 15% spośród

nich (co stanowi 3% ogółu pacjentów)⁶ nie zezwolono na zapoznanie się z dokumentacją. Nie wiemy, jakie były przyczyny odmowy, jednak fakt występowania takiego zjawiska jest niepokojący (prawo dostępu do dokumentacji nie jest warunkowe ani ograniczone).

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE LECZYŁY SIĘ W OKRESIE OD POCZĄTKU 1999 ROKU DO POŁOWY MAJA 2001 ROKU (N=794)

Wiek i wykształcenie wpływają w pewnym stopniu na to, czy pacjenci odczuwają potrzebę zapoznania się ze swoją dokumentacją czy też nie - im ankietowani są starsi lub mniej wykształceni, tym częściej deklarują, że nie odczuwali w trakcie leczenia potrzeby wglądu w dokumentację medyczną (zob. tabele aneksowe).

O dostęp do dokumentacji rzadziej niż pozostali starali się też ci pacjenci, którzy leczyli się w omawianym okresie w szpitalu (13% spośród nich, gdy wśród pozostałych starało się 30%), co może wynikać z lepszego informowania ich przez lekarzy. Natomiast to, czy respondenci leczyli dziecko czy też nie, nie różnicowało ich zachowania pod tym względem.

⁶ Około 2% ogółu respondentów z próby reprezentatywnej - co oznacza ponad pół miliona osób.

ZGODA NA LECZENIE

Objaśniona, świadoma zgoda pacjenta na zabiegi diagnostyczne i lecznicze jest podstawą działania lekarza. Bez niej jego postępowanie byłoby bezprawne. Bez „uświadomionej” zgody pacjenta nie ma mowy o zachowaniu jego autonomii - prawa do decydowania o sobie, jaką ma każdy człowiek. Wyraźne zwracanie się do pacjenta o zgodę na badania czy sposób leczenia nie jest jednak zwykle potrzebne w przypadkach typowych, banalnych, niewiążących się z żadnym ryzykiem dla zdrowia. Sam fakt zwrócenia się o poradę i świadomego poddawania się jasno określonym procedurom diagnostycznym czy leczniczym można w wielu sytuacjach uznać za wyrażenie zgody przez pacjenta. Nie ma tu jednak ostrych granic, często występuje jakieś ryzyko, nawet w sytuacjach banalnych - istotne jest więc właściwe informowanie i zdawanie sobie sprawy z możliwych zagrożeń.

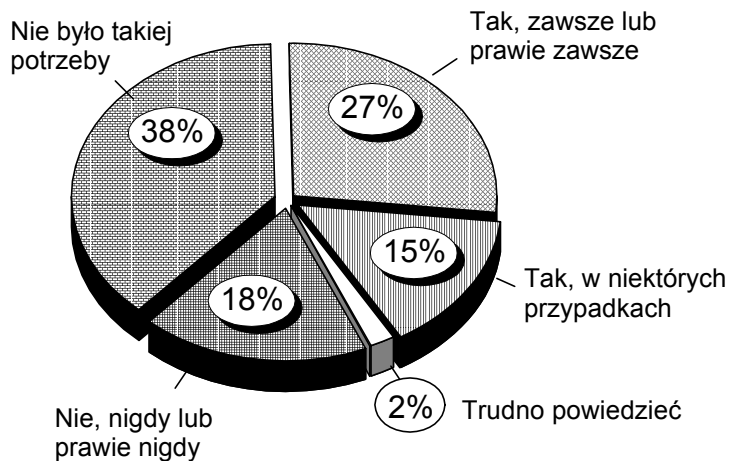
Praktyka uzyskiwania zgody wygląda różnie. Z pewnością zachodzą w tej dziedzinie zmiany zachowań. Pod wpływem przepisów prawnych, zasad współczesnej etyki medycznej i propagowania praw pacjenta zmienia się tradycyjny paternalizm w stosunkach lekarz - pacjent.

Wyniki sondażu dają pewien obraz tego, jak często obecnie występuje zwracanie się do pacjenta o wyrażenie zgody. Jednak nie mając ani wcześniejszych danych na ten temat, ani nie wiedząc, w jakich konkretnie przypadkach zwracano się o zgodę, a w jakich nie (w badaniach opinii publicznej trudno uzyskać wiarygodne informacje na ten temat), nie możemy w pełni ocenić, czy pod tym względem sytuacja przedstawia się dobrze czy źle. Na pewne sprawy jednak należy zwrócić uwagę.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE LECZYŁY SIĘ W OKRESIE OD POCZĄTKU 1999 ROKU DO POŁOWY MAJA 2001 ROKU (N=794)

CBOS

RYS. 6. CZY W TRAKCIE LECZENIA PANA(I) LUB DZIECKA BYŁ(A) PAN(I) PYTANY(A) PRZEZ LEKARZY O ZGODĘ NA OKREŚLONY SPOSÓB LECZENIA LUB STOSOWANE ZABIEGI CZY TEŻ NIE?

W sumie tylko nieco ponad dwie piąte pacjentów przypomina sobie, że wyraźnie pytano ich o zgodę, natomiast blisko dwie piąte jest zdania, że nie było potrzeby wyrażania zgody. Prawie jedna piąta twierdzi jednak, że nigdy lub prawie nigdy nie pytano ich o zgodę - można przypuszczać, że większość z nich ma poczucie, iż nie liczono się z nimi dostatecznie.

Osoby, które zawsze lub prawie zawsze pytano o zgodę, były znacznie częściej także zawsze informowane w pełni o stanie zdrowia i leczeniu. Natomiast te, których nigdy lub prawie nigdy o zgodę nie pytano albo które pytano tylko w niektórych przypadkach, częściej były zdania, że na ogół nie informowano ich w pełni lub że nigdy ich nie informowano. Podobnie jest ze sprawą dostępu do dokumentacji. Jest to oczywiste powiązanie wyrażania zgody i podejmowania decyzji o przebiegu leczenia (czy współdecydowania) z informowaniem pacjentów - trzeba jednak dodać, że - jak wynika z analiz statystycznych - nie są to powiązania silne.

Jak można było oczekiwać, o zgodę pytano *zawsze* lub *prawie zawsze* znacznie częściej tych pacjentów, którzy leczyli się w szpitalu (42%) niż pozostałych (18%). Natomiast to, czy w grę wchodziło leczenie dziecka czy osoby dorosłej, nie miało istotnego wpływu na wyrażanie zgody.

Mieszkańcy największych miast nieco rzadziej niż inni twierdzą, że pytano ich o zgodę, częściej zaś mówią, że *nigdy* lub *prawie nigdy* nie zwracano się do nich z takim pytaniem. Wydaje się, że są oni po prostu bardziej wyczuleni na sposób traktowania pacjenta i respektowanie jego praw. Interesujące, że nie jest to kwestia poziomu wykształcenia - badani z wyższym wykształceniem częściej bowiem niż pozostali pacjenci byli zdania, że pytano ich o zgodę zawsze lub prawie zawsze (zob. tabele aneksowe).

Opinie o tym, jak ankietowani byli traktowani jako pacjenci, będą tematem osobnego komunikatu dotyczącego praw pacjenta.

Opracował

Włodzimierz DERCZYŃSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy w trakcie leczenia był(a) Pan(i) w pełni informowany(a) przez lekarzy o stanie Pana(i) zdrowia lub zdrowia dziecka i przebiegu leczenia czy też nie?
1 - Tak, zawsze; 2 - Tak, zazwyczaj; 3 - Tak, ale rzadko - na ogół nie;
4 - Nie, nigdy

	(%)				Trudno powiedzieć	Liczba osób
	1	2	3	4		
Ogółem	55	28	6	11	1	794
Płeć						
Mężczyźni	57	27	6	10	0	345
Kobiety	54	28	6	11	1	449
Wiek						
18-24 lat	60	18	10	12	1	97
25-34	59	23	3	15	0	143
35-44	52	32	8	7	0	155
45-54	54	30	4	11	0	162
55-64	52	33	4	8	2	82
65 lat i więcej	55	28	6	11	0	155
Miejsce zamieszkania						
Wies	59	27	5	9	1	280
Miasto do 20 tys.	55	37	2	7	0	84
20-100 tys.	55	28	6	10	0	154
101-500 tys.	55	24	5	11	0	174
501 tys. i więcej mieszk.	39	29	11	19	2	102
Wykształcenie						
Podstawowe	55	30	5	10	0	204
Zasadnicze zawodowe	51	32	5	11	1	214
Średnie	57	25	7	10	1	286
Wyższe	60	21	5	13	1	88
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	56	28	3	13	0	140
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	57	26	7	11	0	71
sekt. pryw. poza rolnict.	55	29	4	11	1	136
prywatnym gośp. rolnym	55	30	7	8	0	57
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	56	25	14	5	0	96
276-399	57	28	3	13	0	97
400-549	60	29	3	9	0	162
550-799	50	26	7	16	0	115
Powyżej 799 zł	56	23	5	15	0	142
Ocena własnych war. mater.						
Złe	54	25	8	12	1	312
Średnie	54	31	6	10	0	321
Dobre	60	28	2	9	1	160
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	58	25	10	7	0	64
Raz w tygodniu	56	29	4	10	0	402
1-2 razy w miesiącu	47	36	8	6	3	109
Kilka razy w roku	58	23	6	12	0	136
W ogóle nie uczestniczy	52	19	9	20	0	80
Poglądy polityczne						
Lewica	51	30	6	13	0	253
Centrum	54	30	6	10	0	206
Prawica	58	23	5	14	0	160
Trudno powiedzieć	60	27	6	5	2	171

Tabela 2. Czy w trakcie leczenia chciał(a) Pan(i) zapoznać się z treścią dokumentacji medycznej dotyczącej Pana(i) leczenia lub leczenia Pana(i) dziecka czy też nie?
1 - Nie, nie odczuwałem/łam potrzeby wglądu w dokumentację medyczną; 2 - Chciałem/am, ale nie wiedziałem/łam, że mam taką możliwość; 3 - Chciałem/am, ale nie zezwolono mi na zapoznanie się z tą dokumentacją; 4 - Chciałem/am i miałem/łam dostęp do tej dokumentacji

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	73	6	3	17	2	794
Płeć						
Mężczyźni	70	4	3	21	2	345
Kobiety	75	7	3	13	2	449
Wiek						
18-24 lat	67	5	5	21	2	97
25-34	68	11	2	16	2	143
35-44	74	3	4	20	0	155
45-54	73	8	2	16	1	162
55-64	73	3		17	5	82
65 lat i więcej	81	3	2	13	1	155
Miejsce zamieszkania						
Wies	79	6	2	11	3	280
Miasto do 20 tys.	62	3	1	33	1	84
20-100 tys.	74	5	4	18	1	154
101-500 tys.	72	3	3	20	0	174
501 tys. i więcej mieszk.	68	12	4	13	4	102
Wykształcenie						
Podstawowe	79	7	1	10	2	204
Zasadnicze zawodowe	74	4	1	19	3	214
Średnie	70	6	5	18	1	286
Wyższe	66	6	3	23	2	88
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	76	2	4	17	1	140
społce właścicieli						
prywatnych i państwa	60	13	4	18	5	71
sekt. pryw. poza rolnict.	66	8	4	22	0	136
prywatnym gośp. rolnym	81	6	2	11	0	57
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	80	4	4	12	1	96
276-399	67	5	3	23	2	97
400-549	73	4	3	16	4	162
550-799	76	7	2	15	1	115
Powyżej 799 zł	73	3	3	20	1	142
Ocena własnych war. mater.						
Złe	73	7	2	15	3	312
Średnie	74	4	3	18	1	321
Dobre	71	6	3	19	1	160
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	71	5	2	16	5	64
Raz w tygodniu	74	6	2	16	2	402
1-2 razy w miesiącu	79	6	4	10	2	109
Kilka razy w roku	74	4	2	19	0	136
W ogóle nie uczestniczy	60	7	8	24	2	80
Poglądy polityczne						
Lewica	69	6	4	19	1	253
Centrum	73	7	2	18	1	206
Prawica	71	7	3	16	3	160
Trudno powiedzieć	82	3	2	12	2	171

Tabela 3. Czy w trakcie leczenia Pana(i) lub dziecka był(a) Pan(i) pytany(a) przez lekarzy o zgodę na określony sposób leczenia lub stosowane zabiegi czy też nie?
1 - Tak, zawsze lub prawie zawsze; 2 - Tak, w niektórych przypadkach; 3 - Nie, nigdy lub prawie nigdy; 4 - Nie było takiej potrzeby

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	27	15	18	38	2	794
Płeć						
Mężczyźni	26	17	17	38	2	345
Kobiety	27	13	19	38	2	449
Wiek						
18-24 lat	24	19	14	37	5	97
25-34	24	14	24	37	2	143
35-44	35	14	14	36	2	155
45-54	24	12	16	47	2	162
55-64	32	13	20	35	0	82
65 lat i więcej	23	19	21	35	1	155
Miejsce zamieszkania						
Wies	27	15	15	39	4	280
Miasto do 20 tys.	33	15	12	39	1	84
20-100 tys.	27	18	16	39	0	154
101-500 tys.	28	16	22	34	0	174
501 tys. i więcej mieszk.	18	10	27	41	4	102
Wykształcenie						
Podstawowe	27	19	17	37	1	204
Zasadnicze zawodowe	29	12	22	36	1	214
Średnie	22	14	18	42	4	286
Wyższe	35	16	14	34	1	88
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	30	14	21	33	2	140
społec. właścicieli	12	12	17	57	3	71
prywatnych i państwa	34	11	20	33	3	136
sekt. pryw. poza rolnict.	20	21	17	39	2	57
prywatnym gośp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	28	16	21	31	4	96
276-399	33	14	14	39	0	97
400-549	23	15	19	43	0	162
550-799	24	16	15	44	1	115
Powyżej 799 zł	28	12	19	40	2	142
Ocena własnych war. mater.						
Złe	26	16	20	36	2	312
Średnie	25	15	18	41	1	321
Dobre	31	14	15	36	4	160
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	34	23	11	31	1	64
Raz w tygodniu	26	15	16	41	2	402
1-2 razy w miesiącu	28	13	17	38	5	109
Kilka razy w roku	28	13	24	33	2	136
W ogóle nie uczestniczy	19	14	28	39	0	80
Poglądy polityczne						
Lewica	28	11	19	41	1	253
Centrum	28	19	15	38	0	206
Prawica	20	15	17	44	3	160
Trudno powiedzieć	27	16	22	29	5	171